відповідь на кібероперації повинні бути підтримані чіткими та переконливими доказами [1]. При розгляді справ Міжнародний Суд ООН надає найбільшу доказову вагу офіційним документам держав і уповноважених міжнародних організацій, таких як звіти органів ООН або офіційні заяви урядів.

Отже, головними проблемами міжнародно-правової відповідальності держав у кіберпросторі залишаються складність юридичної кваліфікації кібероперацій, встановлення їх належності конкретній державі та формування достатньої доказової бази. Незважаючи на те, що загальні норми міжнародного права застосовуються до кіберпростору, специфічний характер кібероперацій ускладнює практичну реалізацію механізмів міжнародно-правової відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Карвацька С. Б., Маник А. З., Яремчук В. В. Кіберпростір: міжнародно-правове регулювання та практика застосування прецедентного права МС ООН. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. № 2. С. 1194–1199. DOI https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.180

2. Whyte Christopher and Brian Mazanec. Understanding Cyber Warfare: Politics, Policy and Strategy. London; New York, NY: Routledge Taylor & Francis Group. 2019.

Новіцька С.В., здобувач
Науковий керівник: Павліченко Ірина Миколаївна,
старший викладач кафедри права, публічного управління та адміністрування
Державний університет «Житомирська політехніка»

ПРАВОВИЙ ЗАКОН У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: СПІВВІДНОШЕННЯ ФОРМИ ТА ЗМІСТУ В КОНТЕКСТІ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Проблема співвідношення права і закону є однією з важливих у сучасній теорії держави і права, оскільки вона пов’язана з визначенням меж державної влади, особливостями правового регулювання та забезпеченням прав людини. Закон займає центральне місце серед нормативно-правових актів, проте його прийняття компетентним органом із дотриманням установленої процедури не завжди дає змогу зробити висновок про належну якість його змісту. У зв’язку з цим важливого значення набуває розмежування закону як нормативно-правового акта, що має встановлену юридичну форму, та правового закону, зміст якого повинен відповідати основоположним принципам права. Метою дослідження є визначення співвідношення формальної законності та змістовної правомірності закону, а також з’ясування критеріїв його відповідності вимогам верховенства права.

У формально-юридичному розумінні закон є нормативно-правовим актом, який приймається Верховною Радою України в межах її конституційних повноважень і відповідно до встановленої процедури. Основні вимоги щодо прийняття законів визначені Конституцією України та конкретизовані в Регламенті Верховної Ради України [1; 2]. Дотримання компетенції суб’єкта правотворчості, установленого порядку прийняття акта та вимог щодо набрання ним чинності забезпечує належне юридичне оформлення законодавчих приписів. Водночас дотримання зазначених вимог не означає, що зміст закону в усіх випадках відповідає принципам справедливості, рівності та поваги до прав людини. Тому під час аналізу закону необхідно враховувати не лише порядок його прийняття, а й особливості правового регулювання, яке він установлює.

Як зазначає О. О. Томкіна, принцип верховенства права у сфері законодавчої діяльності передбачає необхідність прийняття законів, зміст і цілі яких пов’язані із забезпеченням прав людини, а форма та процедура відповідають установленим правовим вимогам [3, с. 112–119]. Такий підхід дає змогу розглядати правовий закон як теоретичну модель визначення якості

законодавства. У цьому випадку увага зосереджується не лише на дотриманні процедури прийняття нормативно-правового акта, а й на тому, наскільки його положення забезпечують реалізацію принципу верховенства права та обмежують можливості свавільного втручання держави у суспільні відносини.

Конституційною основою такого підходу є положення статей 3 і 8 Конституції України. Відповідно до статті 3, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Стаття 8 закріплює принцип верховенства права та встановлює, що Конституція України має найвищу юридичну силу, а закони й інші нормативно-правові акти повинні прийматися на її основі та відповідати їй [1]. Зазначені положення визначають основні вимоги до законодавчої діяльності та змісту нормативно-правових актів. Водночас перевірка відповідності закону правовим вимогам не обмежується зіставленням його положень із текстом Конституції України, а також передбачає врахування прав людини, рівності, пропорційності та юридичної визначеності.

Практичне значення такого підходу відображено в Рішенні Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 у справі про призначення судом більш м'якого покарання. У цьому рішенні Суд визнав неконституційним положення частини першої статті 69 Кримінального кодексу України в частині, яка унеможливлювала призначення особам, що вчинили злочини невеликої тяжкості, більш м'якого покарання, ніж передбачено законом [4]. Зазначена правова позиція свідчить про те, що законодавче регулювання повинно відповідати конституційним вимогам справедливості та пропорційності. Відповідно, під час аналізу нормативно-правового акта необхідно враховувати не лише дотримання процедури його прийняття, а й наслідки застосування встановлених ним приписів. Особливого значення це набуває у випадках, коли законодавчі обмеження можуть зумовлювати невиправдано різні правові наслідки для осіб.

Водночас аналіз змісту закону потребує використання об'єктивних критеріїв, які дають змогу уникнути надмірної залежності від суб'єктивного розуміння справедливості. Венеційська комісія в документі «Мірило правовладдя» визначає законність, юридичну визначеність, запобігання зловживанню владою, рівність перед законом і доступ до правосуддя як основні складові верховенства права [5]. Зазначені положення можуть використовуватися під час комплексного аналізу нормативно-правових актів, оскільки дають змогу з'ясувати, чи відповідає їхній зміст конституційним засадам, чи забезпечується передбачуваність правового регулювання та чи існують належні гарантії проти свавільного застосування владних повноважень.

Однією з важливих вимог до якості закону є принцип юридичної визначеності, який передбачає доступність і достатню чіткість правових норм. У рішенні у справі The Sunday Times v. the United Kingdom (No. 1) від 26 квітня 1979 року Європейський суд з прав людини зазначив, що правова норма повинна бути сформульована з достатньою точністю, щоб особа могла з розумною мірою передбачити наслідки своєї поведінки [6, § 49]. При цьому юридична визначеність не означає необхідності абсолютної точності кожного законодавчого формулювання, оскільки застосування права передбачає можливість тлумачення норм з урахуванням конкретних обставин. Важливо, щоб таке тлумачення мало визначені межі та не створювало умов для свавільного обмеження прав людини. Отже, якість закону залежить не лише від дотримання вимог щодо його прийняття, а й від того, наскільки зрозумілим, послідовним і передбачуваним є встановлене ним правове регулювання.

З огляду на зазначене, комплексний аналіз закону доцільно здійснювати за двома взаємопов'язаними групами критеріїв. До першої групи належать формально-процедурні критерії, які охоплюють компетенцію суб'єкта правотворчості, дотримання процедури прийняття акта, його належне оприлюднення та набрання чинності. Другу групу становлять змістовні критерії, зокрема відповідність Конституції України, дотримання прав і свобод людини, рівності, пропорційності та юридичної визначеності. Такий поділ має аналітичний характер, оскільки окремі вимоги можуть стосуватися одночасно юридичної форми акта та

якості встановленого ним правового регулювання. Наприклад, належне оприлюднення закону забезпечує дотримання встановлених вимог до його юридичного оформлення та водночас створює умови для доступності правових норм.

Важливим є також розмежування теоретичного аналізу закону та питання його юридичної чинності. Визнання певного нормативного припису несправедливим у межах наукової дискусії саме по собі не означає втрати ним обов'язкової сили. Юридичні наслідки невідповідності закону Конституції України визначаються в установленому правопорядком порядку, зокрема за допомогою механізмів конституційного контролю. У цьому контексті концепція правового закону має значення як засіб дослідження законодавства, виявлення недоліків правового регулювання та обґрунтування необхідності його вдосконалення. Вона також дає змогу визначати межі допустимого державного втручання з урахуванням вимог верховенства права та забезпечення прав людини.

Таким чином, закон як нормативно-правовий акт і правовий закон є взаємопов'язаними, але не тотожними поняттями. Закон як нормативно-правовий акт характеризується належною юридичною формою, походженням і дотриманням установленої процедури прийняття, тоді як поняття правового закону відображає відповідність його змісту принципам верховенства права, справедливості, рівності та поваги до прав людини. Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що правова якість закону повинна визначатися з урахуванням як формально-процедурних, так і змістовних критеріїв. Формальна законність забезпечує належне юридичне оформлення волі законодавця, а змістовна правомірність дає змогу встановити, наскільки запроваджене регулювання відповідає основоположним правовим принципам. Отже, поєднання зазначених критеріїв має важливе значення для забезпечення передбачуваності правового регулювання, захисту прав людини та запобігання свавільному здійсненню публічної влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text.

2. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10.02.2010 № 1861-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1861-17.

3. Томкіна О. О. Верховенство права як основоположний конституційний принцип законодавчої діяльності. Нове українське право. 2022. Вип. 2. С. 112–119. URL: https://ccu.gov.ua/library/verhovenstvo-prava

4. Рішення Конституційного Суду України від 02.11.2004 № 15-рп/2004 у справі про призначення судом більш м'якого покарання. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/

5. Європейська комісія «За демократію через право» (Венеційська комісія). Мірило правовладдя. CDL-AD(2016)007-ukr. URL: https://www.venice.coe.int/webforms/documents/

6. European Court of Human Rights. The Sunday Times v. the United Kingdom (No. 1), Application no. 6538/74, Judgment of 26 April 1979. URL: https://hudoc.echr.coe.int/